

Světový den vody (22. 3.) – Táborské zmizelé kašny

Jitka Vandrovcová a Lenka Vandrovcová

Vodní hospodářství na Táboře bylo vždy problematickou záležitostí. Město na vysoké ostrožně nad vodními toky řeky Lužnice a Tismenického potoka se potýkalo nejen s nedostatkem pitné a užitkové vody, ale i „likvidací“ splaškové vody. Syenitové podloží postrádá průlinovou propustnost (schopnost horniny propouštět tekutiny puklinami, průlina je pór tvořený volným prostorem mezi jednotlivými zrny horniny).

Obyvatelé Tábora jímali dešťovou vodu do cisteren, zahloubených kašen s dřevěným poklopem a přírodních prohlubní („rybníčků“). *„Nejjednodušší typ studny na povrchovou vodu představovaly cisterny o obvyklé hloubce 2–3 m kruhového nebo kvadratického průřezu do průměru max. 200 cm, s válcovitým, hranolovým nebo kónicky se zužujícím tělem, relativně rovným dnem, vyhloubeným do syenitového podloží a neobloženými stěnami.“*¹

Kašna na předměstském (Křižíkově) náměstí

Projekt kašny (vany, zásobní mísy) vytvořil Antonín Kinzl, je datován 10. 9. 1875. Stojan s mísou na vodotrysk projektoval městský stavitel Matěj Procházka. Realizaci kašny byl pověřen kamenický mistr Antonín Süssmilk (Süssmilch nebo Süssmilich) z Klisince u Milevska, který za svou práci obdržel 550 zl. Patrně v létě 1877 byla kašna hotová. Město si podrželo 50 zl. jako nevyplacenou záloha celý následující rok. Tato částka sloužila na případné odstranění škod, které by musel Süssmilk odstranit.

Stavitel František Klier postavil na jaře 1880 v sousedství kašny domek s mostní váhou pro vybírání mýtného (tržního poplatku) na předměstském náměstí (Křižíkovo) za 155 zl. Domek neudělal s pevnými základy, ale s dřevěnými, aby mohl být případně přesunut na jiné místo. Od 1. 4. 1880 město vážní domek pronajímalo za roční činži 18 zl. Počátkem roku 1930 došlo k úpravě dnešního Křižíkova náměstí, které dostalo novou dláždě. Vážní domek byl odstraněn a kašna se stojánkem se „zavadilskou“ vodou zůstala v „zelené travnaté“ výseči, parčíku, mezi vozovkami.²

V březnu 1930 městský zahradník Ludvík Tuček dostal povolení osázet květinami okrouhlý truhlík v zásobní míse kašny na Riegrově náměstí. Kašna byla touto dobou uzavřena, tedy bez vody, protože z ní nikdo vodu nenabírá. Okolní domy měly vlastní přípojky na městský vodovod.

Na přelomu let 1934–1935 došlo k další úpravě Riegrova náměstí: ve středu město nechalo vybudovat kruhový objezd změnilo parkovací plochy apod. Autotopravci do té doby stály

¹ Rudolf KRAJÍČ, *Voda a odpady jako privátní i komunální problém městských aglomerací. Doklady z města Tábora od 13. do 18. století*, Památky archeologické C, 2009, s. 261–300, zde s. 167, 171.

² Tyto změny dokládají fotografie a úpravy na Grandhotelu. JUDr. Karel Fink koupil někdejší hotel Nový roku 1926 od Hany Nové Šádové. V roce 1927 nechal hotel zvýšit o jedno poschodí (2. patro) a v létě 1931 nechal umístit hodiny na roh Gandhotelu.

(parkovali) před Grandhotelem. Toto parkoviště bylo nově vyhrazeno soukromým automobilům. Autodopravcům město vyhradilo místo před domy Mořice Harta (č. p. 348) a JUDr. Ladislava Hrona (č. p. 347). Při této rekonstrukci náměstí došlo k odstranění již nefungující kašny, zůstal již jen stojánek s pitnou vodou ze Zavadilky.

Kašna v Pražské ulici „Na Louži“

Místo známé jako „Na Louži“ v sobě nese odkaz na problematické zásobování města vodou. Tzv. louže, respektive nadzemní rezervoáry na dešťovou vodu, byly předchůdkyněmi kašen. V případě této lokality se zřejmě jednalo o přírodní vodní rezervoár, který mohli využívat všichni obyvatelé města určitě od 15. století. Tento rezervoár zasahoval i pod stávající dům č. p. 231 v Pražské ulici. Dosahoval průměru kolem 5 m. „*Mohl být i tzv. „zapuštěnou kašnou“, uváděnou v těchto místech jako další typ veřejné stavby, která měla navázat na původní – starší přírodní zásobník vody.*“³

„*Když zavedena do města voda Jordánská (po r. 1492), nebylo třeba více cisterny naplňovati vodou dešťovou, nýbrž postaven k nim dřevěný stojánek spojený s potrubím městským, z něhož cisternu naplňovali. Tak z cisterny povstala kašna.*“⁴ Kdy přesně se z „louže“ stala dřevěná kašna, nevíme, ani to, kdy byla na tomto místě vztyčena první kamenná kašna. Původní kamenná kašna byla roku 1875 přenesena na tzv. Kozí plácek. Přemístění kašny provedl za 55. zl. kameník Antonín Süssmilk z Klisince u Milevska, kterému byly rovněž zadány stavby kašen v Pěrvrátílské a Pražské ulici. O zakázku na stavbu kašny v Pražské ulici se ucházel ještě např. Ing. Rudolf Novák z Prahy. Antonínu Süssmilkovy byla zakázka zadána 17. 7. 1875 s tím, že nová kašna bude dokončena do 30. 9. 1875. Už v listopadu byla nová kašna reklamována pro netěsnost. Kdy tato kašna zmizela z Pražské ulice, nevíme, ale patrně kolem poloviny 20. století.

Forotní (zásobní) kašna ve Vodní ulici

Forotní nebo také zásobní kašna byla zřízena na obecním pozemku na rohu dnešní Vodní ulice za domy č. p. 16 a 17. Podzemní kašna, spíše studna, kruhového profilu (průměr 5 m, hloubka 3 m) vyzděná cihlami vznikla společně s kašnou na dnešním Žižkově náměstí, protože zachytávala přebytečnou vodu, která z hlavní kašny vytékala. Okolí forotní kašny bylo vždy ohrazené. Zpočátku voda z forotní kašny zřejmě vytékala přes dvůr domu č. p. 144, kde je zmiňována na přelomu 16. a 17. století kašna v domě. V sousedním č. p. 145 se nacházel pivovar (zanikl za třicetileté války), který patřil k č. p. 144. Voda tedy tekla přes dvorky těchto domů směrem na obecní soutku mezi č. p. 169 a 170 a pak soutkou mezi č. p. 190 a 191. Patrně po třicetileté válce byl směr výtoku vody z forotní kašny změněn. Voda odtékala povrchově (po ulici), kterou nechali konšelé roku 1688 vydláždít, aby zmíněná přebytečná odtékající voda nepoškozovala okolní domy. Voda tekla Vodní ulicí mezi domy č.

³ R. KRAJÍČ, *Voda a odpady*, s. 282.

⁴ Karel THIR, *Otázka vodní v bývalém Táboře*, Český jih, roč. 35, č. 42, 19. 10. 1907, s. 3–4.

p. 143 a 144–146 přes dnešní Kotnovskou, poté obecní soutkou⁵ mezi domy č. p. 169 a 170 a z města vytékala soutkou mezi č. p. 190 a 191. Podle Richarda Hrdličky forotní kašna zanikla snad během roku 1924, kdy se chystala generální rekonstrukce kašny na Žižkově náměstí.

Kašna mezi Hradební a Kotnovskou ulici mezi č. p. 168 a 169

Kdysi se domu č. p. 168 říkalo „Na Smetišti“. V roce 1684 majitel domu Matej Hajgl chtěl při domě postavit stodůlku, patrně v uličce spojující Kotnovskou a Hradební ulici mezi domy č. p. 168 a 169. „*Páni našli, že se mu to má zameziti a skrze pamětníky vyzkoumati, zdaliž nebyla na tom místě někdy kašna, (t. j. cisterna). A vskutku: „Václav Zástěra strany toho místa obecního zprávu učinil, že tu někdy stojánek býval.“*⁶

Kašna u pivovaru

Kdy vzala svůj počátek, nevíme, ale ještě koncem 19. století byla dřevěná. V říjnu 1879 radní Bursík s městským stavitelem Procházkou oznámil, že je kašna ve špatném stavu. Navrhl, aby byla prodána ve veřejné dražbě a místo ní byla umístěna kašna z dobytčího trhu (Tržní náměstí). V dražbě byla prodána dřevěná kašna z Tržního náměstí, ta před pivovarem zůstala na svém místě. V roce 1885 měla být nahrazena kamennou a původní dřevěná přenesena snad někde do Klokotské ulice. Nová kamenná kašna naneštěstí ještě nestála ani v dubnu 1888, byť měla být v brzkou postavena. Nestála ani v dubnu 1889, byť její stavba byla povolena. Patrně právě v dubnu 1889 začal se stavbou kašny kameník Josef Čmolík z Pechovy Lhoty⁷, protože zpráva z 1. 5. 1889 uvádí, že „pěkná“ kašna u pivovarských sklepů je postavena. Tato kamenná kašna na svém místě vydržela do roku 1948, kdy byl na jejím místě vytvořen nový vjezd do pivovaru. V souvislosti s budováním nového vjezdu byl zbourán také dům č. p. 133 z 1. pol. 16. století.

Kašna v Klokotské ulici u č. p. 123

Kašna v Klokotské v koutě u domu č. p. 123 byla dle pramenů obdobně stará jako kamenná kašna na Žižkově náměstí. „*Roku 1568 dovolují páni Mikulášovi Hroškovi, přijmím Kokšovi stavěti na zdech kašny, která jest u domu. I jinak označuje se dům tento jakožto vedle stojánku stojící. Roku 1684 domáhá se majetník domu barvíř Jiřík Faber, aby cisterna byla zaházena, poněvadž škodí jeho barevně. Páni svolili k tomu s následujícím zajímavým dodatkem: „Však kdyby zase dnes neb zejtra Pán Bůh lepší časy přáti ráčil a na předměstí před Hradskou branou ty předešlé domy zase k vyzdvižení přijíti a tam se páni sousedi osaditi*

⁵ Ten vantrók v soutce na obecní náklad, když potřeba okáže, má se klásti. Soutka ta byla mezi tímto domem (č. p. 170, poznámka LV) a předešlým (č. p. 169, poznámka LV) a sloužila k odpadu vody od kašny forotní, proto žlab v ní na obecní náklad se obnovuje. R. 1692 děje se prý vdově Plockové a Jiříkovi Vokurkovi velká škoda od toku vody obecní, že při domech velká ruina a nebezpečnoství jak v nich bydlícím tak i vůkol chodícím lidem se shledává.“ Karel THIR, *Staré domy a rodiny Táborské*, Tábor 1920, s. 424.

⁶ K. THIR, *Otázka vodní*; K. THIR, *Staré domy a rodiny*, s. 418.

⁷ V roce 1885 Josef Čmolík vytvořil kamennou kašnu, která je umístěna v Křížové ulici.

*měli, má taková cisterna z důhodův obecních zase vyzdvižena býti.“ Nuže lepší ty časy již nenastaly – mnohem ovšem později, než tehdy písař se nadál – ale ovšem pochybuji, že noví sousedé za Hradskou branou do města pro vodu chtěli by choditi.“⁸ K zasypaní kašny nedošlo, protože se prameny i nadále zmiňují o stojánku a kašně, „*kteřá ovšem nepodobala se nynějším, nýbrž byla v zemi a prkny krytá.*“⁹*

Nejpozději kolem roku 1860 byla kašna zrušena. Dne 26. 6. 1862 žádalo 21 tábořských občanů patrně z Klokotské ulice o postavení kašny v jejich okolí náhradou za zrušenou kašnu u č. p. 123. Odpověď od města dostali 30. 7. 1862. Jejich požadavky měly být zohledněny v rozpočtu na rok 1863, ale nebyly. V roce 1884 opětně žádali táborští obyvatelé z okolí Klokotské ulice v čele s Josefem Hrušešem o zřízení kašny. Jejich nároku mělo být vyhověno v následujícím roce, kdy mělo dojít k přeložení stávající dřevěné kašny u pivovaru blíže k domům žadatelů. Ale ani tato variant nevyšla a kašna v Klokotské ulici již nebyla obnovena.

Kašna v Arbeiterově ulici u č. p. 58

Roku 1529 prodali bratři Michal, Václav a Šimon svému bratrovi „*Janovi Kodedkovi dům i s tou maštálí, kteřáž jest podle kašny,* (v jiném zápisu: „*s maštálí naproti tomu domu ležící*“). *Jiných zmínek o kašně této není. Dům Kodydkovský jsou nynější č. 48 a 49 v soutce vedoucí od radnice na Klášterní náměstí a stáj proti němu jest bývalá stodola u domu Setunských (č. p. 47), nyní v dům přestavěná. V rohu, který dům ten se sousedním č. 58 tvoří, byla asi ona kašna.*“¹⁰

Zmizelé studny a cisterny

Zmínky o studních chybí ve starších písemných památkách, ale s největší pravděpodobností existovaly studně či studánky ve sklepech mnoha domů. Při sanaci podzemí v letech 1969–1980 „*byly v podzemí evidovány různé studánky a jímky, kterými byla v historickém období podchycována pitná a užitková voda a tyto objekty byly téměř výhradně na žilách nebo v jejich těsné blízkosti. Zvýšená prostupnost puklin byla vyvolána výrubu podzemních prostor, které způsobilo zatopení podzemních prostor v podstatě v nedávné minulosti. Hladina vody v podzemních prostorách nedosahuje jednotné úrovně, ale pohybuje se v průměrné hloubce 4–6 m pod povrchem. Vodu v podzemních prostorách tvoří infiltrovaná srážková voda, dále vody z porušených vodovodů a kanalizací. Voda akumulovaná v podzemí zvyšuje pouze skalní vlhkost hornin v nejbližším okolí výrubu, do nadložní vrstvy nevzlíná.*“ Domy se zatopenými sklepy se nachází převážně v severozápadní části Starého Města.¹¹

⁸ K. THIR, *Otázka vodní*. Karel Thir ve svém rozsáhlém díle *Staré domy a rodiny* tábořské uvádí na straně 345, že kašna u domu č. p. 123 povstala až roku 1571. V roce 1568 Mikuláš Hrošek vyměnil svůj dům č. p. 303 za tento v Klokotské ulici.

⁹ K. THIR, *Staré domy a rodiny*, s. 345.

¹⁰ K. THIR, *Otázka vodní*.

¹¹ Otakar JANKOVEC, *Proměny technické infrastruktury. Výběrový katalog urbanistických a stavebních proměn historické zóny města Tábora*. Tematická skupina 3.0, kapitola 3.3, s. 2.

Při bourání Čerychovského domu, Zahradnická 309, na počátku 20. století byla objevena ve skále vytesaná asi 6 m hluboká studna, horní průměr přes 1,5 m se zbytky dřevěného roubení a několika nádobkami (džbánky) na dně. Pokud stojíme v Zahradnické ulici proti domu, nacházela se pod jeho pravým rohem. Studna byla přístupná z ulice. Další studny se nacházely v pivovaru, ale její poloha je dodnes neznámá stejně jako poloha studny na Žižkově náměstí, která byla vykopána havíři z Ratibořských hor na konci třicetileté války. Soukromá studna se nacházela ve dvoře domu v Hradební č. p. 181. Píše se o ní roku 1724, kdy je prodána i s domem a mohli ji používat i obyvatelé sousedního č. p. 179. Po polovině 18. století byla uváděna jako zasypaná.

Před domem č. p. 179 a 143 v Kotnovské ulici byly v letech 1996–1997 při budování inženýrských sítí nalezeny dvě cisterny bez obvodových konstrukcí kruhového půdorysu. Svému účelu sloužily ve 13. století. Ve stejnou dobu byla nalezena i hranolovitá cisterna s lícovaným kamenným pláštěm z lomového kamene před a částečně pod domem č. p. 177. Cisterna sloužila k jímání vody ve 13. století ještě před založením Přemyslovského Hradiště.

V roce 2005 byla objevena pod parkovištěm u synagogy hranolová cisterna obdélníkového půdorysu o maximálních rozměrech u koruny 3 x 3 m. Dno v hloubce 4 m mělo téměř čtvercový půdorys 2 x 2 m, příkré, šikmo svažité stěny nebyly obloženy. Jižní obvodová stěna cisterny zasahovala pod hradební zeď, čímž se její založení datuje do vítkovského osídlení ostrožny ve 13. století ještě před založením Přemyslovského Hradiště. *„Díky jejím rozměrům i umístění v nezastavěné části obce nelze vyloučit, že se jednalo o veřejnou studnu.“*¹² V jejím těsném sousedství, 1,5 m severozápadně, byla nalezena cisterna kruhového půdorysu o průměru 7 m, opět z předpřemyslovského období. Dosahovala hloubky 1,5 m a byla přístupná po schodišti vytesaném do skalního podloží. Stejně jako její sousedka sloužila jako veřejně přístupný zásobník povrchové vody.

Ještě na počátku 20. století se nacházela pod dlažbou u domu v Klokotské ulice č. p. 108 cisterna. Byla přístupná úzkou chodbičkou v průčelní zdi tohoto domu po několika schůdkách. *„Jest kulatá jako studna, stavěna velice pečlivě z drobných cihel, dole dlážděna dlaždičkami, nahoře později překlenuta, v době, kdy jí nebylo již užíváno. Byla také úplně zasypaná, avšak majetník nynější, který jako každý vzdělaný rodák Tábořský památek své otčiny si všímá a váží, dal ji vyčistiti. Rozměry jsou tyto: průměr kolem 2 m, výška 3 ½ m.“*¹³

Zdroje

Státní okresní archiv Tábor, fond Archiv města Tábor, inv. č. 1246, karton 137; inv. č. 1257, karton 192; inv. č. 1271, karton 227; inv. č. 1298, karton 291; inv. č. 1343, karton 323

Richard HRDLIČKA, *Mizející památky tábořské*, Jihočeský sborník historický, roč. 19, Tábor 1950

¹² R. KRAJÍČ, *Voda a odpady*, s. 273–275.

¹³ K. THIR, *Otázka vodní*.

Otakar JANKOVEC, *Proměny technické infrastruktury. Výběrový katalog urbanistických a stavebních proměn historické zóny města Tábora*. Tematická skupina 3.0, kapitola 3.3

Rudolf KRAJÍČ, *Voda a odpady jako privátní i komunální problém městských aglomerací. Doklady z města Tábora od 13. do 18. století*, Památky archeologické C, 2009, s. 261–300

Rudolf TECL – Hana HUBÁČKOVÁ, *Táborské kašny*, In: *Táborský archiv* 16, Tábor 2014, s. 71–86

Karel THIR, *Otázka vodní v bývalém Táboře*, Český jih, roč. 35, č. 42, 19. 10. 1907, s. 3–4.

Karel THIR, *Staré domy a rodiny Táborské*, Tábor 1920